

Telegraful

Organ național-bisericesc

Asociațiunea pentru literatura română și
cultura poporului român

2 ex. (Of.)

Str. Șaguna 8

Sibiu

Abonamentul:

Un an 500 Lei. — Șase luni 250 Lei. — Trei
luni 130 Lei. — Pentru străinătate un an 900
Lei. — Pentru America 4 Dolari.
Ziarul apare Marțea și Vinerea

Correspondențele

să se adreseze Redacției Telegraful Român
strada Mitropoliei Nr. 45. — Scrisori ne-
francate se refuză
Articole nepublicate nu se înapoiază

Prețul inserțiunilor:

un șir petit 6 Lei pentru odată, dacă se pu-
blică de mai multe ori se dă rabatul cuvenit

Abonamentele și inserțiunile

să se adreseze Administrației ziarului Te-
legraful Român, Sibiu, str. Mitropoliei 45

CUVANTAREA

— Rostită în Catedrala Mitropoliei de P. S. Sa Arhiereul-
Vicar arhiepiscopesc VASILE la înmormântarea profesorului
DUMITRU COMȘA în ziua de 17 Februar 1931 —

*In numele Tatălui și al Fi-
lui și al Sfântului Duh!*

*Dreptii în veac vor fi vii...
și vor lua împărăția podoabei
și stema frumuseții din mâna
Domnului.
(Înțelep. I. Solomon 5, 16—17).*

Intristați ascultători,

Sufletul nostru, în fața cor-
pului neînsufletit al celui ce a
fost profesorul *Dumitru Comșa*,
este învățat în adâncă mâhnire,
nu atât pentru că un frate al
nostru ne părăsește, luând calea
veșniciei — drum pe care toți
il vom face, când ne va bate
ceasul, — dar mai ales pentru că
un *martor* ocular al celor mai
grele lupte, al celor mai arzătoare
nădejdi, dar și al celor mai mă-
rețe izbânzi din viața neamului
nostru, o *pildă vie* a muncii ne-
curmate și desinteresate pleacă
din mijlocul nostru, fără nădejdea
de a ne mai revedea în acest
trup înainte de a fi preamărit.

Eram așa de obișnuiți, să-l
vedem pe adormitul în Domnul,
mișcându-se printre noi sprinten,
deși albit de mulțimea anilor, în-
teresându-se cu vioiciune de toate
manifestările vieții noastre, cola-

borând cu dragoste și cu totală
abnegațiune oriunde se cerea
concurs și experienței sale îmbel-
sugate și inimii sale bogate în
simțiri alese.

Acest neastâmpăr sufletesc,
ce nu s'a alinat decât în coșciug,
asistat de distinse calități psihice
și morale, l-a întovărășit din lea-
găn. În cursul vieții binecuvântate
de Dumnezeu cu mulți ani, i-a
fost izvor nesecat de inspirație,
de noi născociri, de acțiune, de
însuflețire, subliniind ce este fru-
mos, spiritualizând ce este esen-
țial în munca omenească și vi-
brând de interes pentru tot ce
poate înfrumuseța o viață dornică
de înfăptuire.

Abia la vârsta de 2 ani și
ceva a contemplat cu ochiul co-
pilului naiv revoluția Românilor
din 1848—9, bucurându-se de
mustăciosul soldat cazac, care-l
juca pe picior ori îl asvârlea că-
lare după cap, ca mai târziu, în
floarea bărbăției, să fie și el un
soldat înflăcărat în lupta noastră
de rezistență dărză în fața șovi-
nismului unguresc brutal și ne-
drept. Prin temperamentul său

combativ ajunse un fruntaș în
epopeea eroică, cea mai frumoasă
și mai fecundă în simțiri mari
românești, în istoria luptelor po-
litice ale Românilor din Ardeal,
din prezima faimosului proces
politic numit al Memorandului.
Atitudinea sa de luptător neîn-
fricat pentru idealul nostru nați-
onal a făcut, ca împreună cu to-
varășii săi de luptă, să fie îmbră-
țișat de poporul român cu en-
tusias înflăcărat și răsplătit cu
felicitări și flori, iar de guvernul
unguresc gratificat cu temniță de
3 ani la Vaț, unde în timp de
un an și două luni, până la a-
grățiere, și-a împletit cununa de
spini a martiriului național.

Nu politica cu peripețiile ei
a fost însă adevărata chemare a
răposatului în Domnul profesor
Dumitru Comșa. Dar înainte de
marea noastră unire așa erau
vremurile, încât dela ori care
intelectual ardelean se cereau
muncă și jertfire pe toate tere-
nele de manifestare ale unui po-
por, căruia după o iobăgie a-
proape milenară i se deschisese
dintr'odată drumul progresului;
în special se cerea această muncă
și jertfire de sine în lupta de con-
servare și rezistență națională.
Răposatul în Domnul, în privința
aceasta, și-a dat contribuția per-
sonală cu prisosință.

Chemarea principală, de pre-

dilecție, a vieții adormitului în
Domnul a fost o altfel de luptă,
lupta culturală, ce o da ca pro-
fesor devotat al Seminarului «An-
dreian» din Sibiu. Timp de 35
ani, cât a fost în apostolatul a-
cestei școale înalte, precum și
după pensionarea forțată din par-
tea guvernului unguresc, până la
moarte, n'au fost probleme cul-
turale de economie și etnografie,
pe cari în lecțiile cu elevii săi și
în activitatea sa extrașcolară
mai ales la Reuniunea română de
agricultură din jud. Sibiu, să nu
le fi îmbrățișat cu pasiune și pri-
cepere, realizând lucrări, cari îi
asigură recunoștința posterității,
și justifică alegerea sa de membru
de onoare al *Academiei Române*,
precum și doliul ce această înaltă
instituție de cultură îl îmbracă
la moartea lui.

Fructul matur și coroana
lucrărilor sale economice, *Că-
lăuza agricolă*, sintetizează
studiul, observările, experien-
țele unei serii de aproximativ
58 de ani, decând și-a început
studiile la Academia agricolă din
Altenburg până în 1925, iar *Al-
bumul Artistic* din Ornamentica
română și *Albumul de creștături
în lemn* sunt colecții de reale
comori și strălucite dovezi despre
concepțiile artistice congenitale
ale neamului și de superioritatea
rasei și formează obiectul admi-

FOIȘOARA

DISCURS

— Ținut de subsecretarul de stat,
dl GHIȚĂ POP, la înmormânta-
rea luptătorului memorandist D.
Comșa —

Guvernul român își pleacă frun-
tea cu pioasă venerațiune și adâncă
recunoștință în fața mormântului unuia
din cei mai importanți luptători ai
generației de memorandiști dela sfâr-
șitul veacului trecut care astăzi pără-
sește viața Ardealului. Unul din glo-
rioasa listă de bărbați care cu 35 de
ani în urmă au stat în fruntea avân-
tului luptător al mișcării memoran-
diste, cari au plecat la Viena să caute
dreptate la împăratul și cari întorși
din cetatea iluziilor și a dezamăgirilor
au mers cu curaj în fața procurorului
și tribunalului și au intrat cu fruntea
ridică în temnița Vațului, siguri de

dreptatea cauzei ce reprezentau acolo
— acesta a fost răposatul Dumitru
Comșa.

Figură simplă și curată, pătrunsă
de credința unui mare ideal, Dumitru
Comșa ne evocă vremurile de fră-
mântare generoasă și înălțată dela
începutul ultimei decade a secolului
scurs, pline de cele mai mărețe amin-
tiri, de eroismul unor lupte de epopee.
Numele lui este legat în chip cu totul
deosebit de marea acțiune a parti-
dului național român, condusă în jurul
cunoscutului memorandum adresat îm-
păratului Francisc Iosif la Viena. Spre
a înțelege această acțiune trebuie să
reamintim că după luptele sângeroase
ale revoluției din anul 1848—49 în
cari poporul român se pusese cu ho-
tărâre de partea casei domnitoare și
împotriva insurgenței maghiare, con-
ducătorii românilor erau încredințați
că în noua orânduire a statului, Casa
de Habsburg va ține seamă atât de

importanța elementului român, cât și
de serviciile loiale aduse de el cauzei
imperiale. După 18 ani noua orân-
duire zisă «definitivă» a ordinei po-
litico-naționale din monarhie, aducea
însă o gravă decepție. Dualismul
austro-ungar, instituit în locul federa-
lismului așteptat, pune popoarele
monarhiei poliетnice la dispoziția celor
2 neamuri stăpânitoare, el proclama
ca principiu umilirea și robia politică
a celor ce susținuseră în momente
de gravă criză tronul, și înălța răsplă-
tirea cu drepturi și avantagii celor
răsvățiți la rangul de principiu că-
lăuzitor în stat, pervertire gravă a
principiului sunător: *Justitia regno-
rum fundamentum*, fatală însăși exi-
stenței imperiului, cât și tro-
nului habsburgic. Din această situa-
țiune a răsărit ideea memorandumului și
mișcarea memorandistă. Români cari
atât înainte, cât și în timpul revolu-
țiunii din 1848—49 înaintaseră nume-

meroase memorii împăratului, uneori
nu fără mici rezultate trecătoare, cre-
deau că și de data aceasta tactica
ducătoare la scop e aceea a întoc-
mirii și înaintării unui memoriu larg
și documentat asupra situației lor cu
care vor izbuti să schimbe sentimen-
tul suveranului. Dela împăratul rău
informat ei se gândeau să apeleze la
împăratul bine informat și nădăjduiau
o schimbare fundamentală a politicii
habsburgice față de poporul nostru.

Decepția care a urmat după ple-
carea la Viena a marelui delegațiunii
de peste 300 de persoane, între cari
și a defunctului D. Comșa, a fost în-
ceputul unor agitațiuni politice, cari
timp de 3—4 ani de zile au tălăzuit
nu numai în Ardeal, dar au aruncat
valuri și în țara fraților liberi.

Respinși de împăratul căruia za-
darnic li ceruseră o audiență, cu pli-
cul restituit fără a fi fost deschis,
fruntașii reveniseră dela Viena spre

rației tuturor celor ce poartă interes studiilor etnografice.

Dăruit de providență cu sănătate și vigoare trupească constantă până în clipele din urmă, cu sufletul său plin de elan, care da sprinteneala tinereții picioarelor sale îmbătrânite, răposatul în Domnul a cutreerat ținuturile românești și cu minunatul său simț de intuiție a descoperit pe fundul lăzilor și prin cotloane colbuite materialul pentru aceste albumuri, cari au făcut din el nu un simplu colecționar de lucruri vechi, ci un adevărat *desfundător* de drumuri nouă.

Personalitatea sa de cărturar și patriot se completează armonnic prin o viață morală creștinească în familie și în societate, pentru că adormitul în Domnul a fost mai presus de toate un *bun creștin*, un fiu devotat al bisericii noastre ortodoxe, pe care a servit-o viața întreagă, ca profesor al seminarului și ca membru cu vază, activ nu figurant, în sinoadele eparhiale, în congresele naționale bisericești și în consiliul eparhial.

Ales dintre absolvenții seminarului «Andreian» și sprijinit de nemuritorul mitropolit Șaguna ca să-i fie colaborator, în viața bisericească din epoca post-Șaguniană și până astăzi, a reprezentat cu fidelitate spiritul mântuitor al marelui său protector. De aceea biserica noastră îi exprimă recunoștință bine-meritată, iar I. P. S. ei păstor, arhiepiscopul și mitropolitul nostru *Nicolae*, cu sincer regret, că, din motive independente de voința sa, nu poate fi de față, să dea ultimul salut și binecuvântarea sa fiului duhovnicesc stimat și iubit, prin rostul meu depune o lacrimă de durere pe cosciugul fericitului în Domnul, laudându-l și arătându-l urmașilor ca o pildă a vrednicilor creștinești și românești.

Jalnici ascultători! Numele profesorului *Dumitru Comșa*, este deja adânc săpat în conștiința neamului românesc. Scănteia sa

dumnezeiască a alergat vioaie pe plaiurile vieții noastre bisericești, culturale și naționale, împrăștiind până la vârsta de 85 de ani raze curate de lumină. Din aceste raze și-a împletit singur *stema frumuseții ce o la astăzi din mâna Domnului*.

Aceasta este ușurarea noastră în mângăirea cu care îi încunjurăm scumpele osăminte pământești în clipa despărțirii suptre. Aceasta este mângăierea familiei sale îndurerate, de care se desparte binecuvântând-o în speranța revederii în curțile Domnului. Aceasta și — *numele*, de care — după cuvântul înțeleptului Sirah — a avut grijă să-i rămână ei, și nouă tuturor, mai mult decât o mie de comori de aur (Inț. Sirah, 41. 15).

Inviorându-ne prin credința răposatului în nădejdea nemincinoasă a invierii, și iertându-i toate supărările ce poate ca om, greșind, ni le-a făcut în lunga sa viață, să-i zicem în clipa despărțirii cu Psalmistul: *Întoarce-te suflete la odihna ta, că Domnul bine a făcut ție!* (Ps. 114, 6). Amin.

† Inmormântarea prof. D. Comșa

După cum am anunțat în numărul trecut al ziarului nostru inmormântarea regretatului veteran, prof. D. Comșa s'a făcut Marți la ora 2 în Catedrala Mitropoliei.

Guvernul a hotărât să se facă defunctului funerarii naționale.

Marți la ora 10 a. m. corpul neînsuflit al decedatului a fost transportat în sunetul clopotelor, dela morga spitalului la Catedrală, unde s'a depus sicriul în mijlocul unei grădini de flori, spre a fi văzut pe prietini, stimatorii decedatului. Carul mortuar până aci a fost însoțit de prot. E. Cioran, pr. I. Boiu și familia răposatului. Până la ora 3, nenumărați admiratori ai decedatului s'au perindat să-l privească pentru ultima dată — aducând cununi de flori nenumărate — fiori la cari ținea așa de mult și le cultiva cu măiestria-i cunoscută.

Dintre coroanele cari străluiau sicriul, frumoase cum frumoasă i-a fost viața, notăm următoarele:

Familia și nepoții, Guvernul, Senatul Țării, Camera deputaților, Județul Sibiu, Academia Teologică și Școala normală A. Șaguna, «Astra», Inst. Albina, Sibiu, Consiliul băncii Sebeșana, și mai multe familii.

La ora 3 s'a început slujba înmormântării, servind P. S. Sa Dr. V. Stan, vicarul mitropoliei, — cu următorii preoți: Dr. Vasile Bologa, I. Serafim, T. Scorobet, T. Petrișor, Ioan Dănciță, Emilian Cioran, E. Todoran, Ioan Boiu — și diaconii I. Dinu și I. Circov.

Răspunsurile funebre au fost executate de corul Academiei Teologice, corul Școlii normale sub conducerea prof. T. Popovici și C. Popa. P. S. Sa vicarul mitropoliei a început seria vorbirilor făcând o admirabilă sinteză a vieții decedatului, — exprimând omagii și în numele Academiei române, — pe care o publicăm în fruntea foii. Corul Școlii normale execută duloasa cântare: *Adusu-mi-am aminte...* după care în numele guvernului dl Ghiță Pop, subsecretar de stat la culte, înfățișează epoca memorandumului și rolul ce l-a avut decedatul împreună cu ceilalți martiri ai neamului. O publicăm în foiaș. Dl Senator Dr. L. Borgia aduce omagiul senatului, prin următorul cuvânt:

Senatul aduce omagiile sale de recunoștință marelui naționalist și luptător memorandist, care a fost D. Comșa

Trup din trupul poporului românesc și suflet din sufletul lui, el activitatea sa a închinat-o acestui popor.

Dascăl iscusit, el până la adânci bătrânețe propagă întărirea și propășirea lui economică. Neobosit adună comorile artei țărănești, ridicându-i adevărate monumente.

Pătruns de dreptul Românilor din Transilvania la viață națională, el intră în primele linii ale luptătorilor naționali și în procesul memorandumului el este condamnat la trei ani închisoare.

Intregirea neamului nostru îl găsește la vârstă de 72 ani, dar în plină vigoare trupească și sufletească. El nu întreabă, dacă nu i s'ar cuveni o altă încredin-

țare și pleacă să facă apostolat economic în munții apuseni.

Prin gratul meu, Senatul Țării dă expresiune admirației și recunoștinței sale pentru munca săvârșită de acest adevărat naționalist și luptător român.

Dl deputat Dr. I. Stoichiță exprimă recunoștința Camerei deputaților pentru memorandistul D. Comșa prin următoarea cuvântare:

Întristată Adunare!

Din încredințarea domnului Președinte al Camerei Deputaților, îmi revine mie onoarea, de a prezenta, în numele Camerei, prinosul de omagiu și recunoștință, la groapa marelui român și încercat luptător, care a fost profesorul Dumitru Comșa.

Ajuns la o vârstă patriarhală, prin vigoarea neîntrecută a fizicului său, prin prospețimea inteligenței sale vii și veșnic iscoditoare, prin felul său comunicativ și simplu, prin interesul necurmat față de chestiunile obștești și mereu pătruns de o nepotolită năzuință înspre mai bine, profesorul Comșa, era întruchiparea reală a marilor figuri de români ardeleni, din generația Memorandumului.

Era unul dintre puținii încă în viață, cari și-au înscris numele cu litere de aur, în cartea Neamului, alături de aceia a căror deviză în viață a fost: «Nimic pentru mine, totul pentru Națiune».

Profesorul Dumitru Comșa a făcut parte din această generațiune, de luptători și martiri, cari și-au sacrificat totul pentru binele Neamului. Nu s'a mulțumit numai cu nobila lui misiune de profesor, împărtășind din tezaurul nemărginit al cunoștințelor sale, perle de învățătură neprețuită, la serii întregi de generații, nu s'a mulțumit ca să scrie și să tipărească o literatură întreagă din domeniul economiei și gospodăriei casnice; el a cutreerat toate colțurile pământului românesc, a intrat în toate căsuțele satelor noastre, și cu o rară pricepere, cu multă dragoste și cu un superior simț artistic a cules adevărate comori de

a se vedea traduși în fața justiției ungare. Justiție... Iată noțiunea care niciodată nu fusese pare-că mai mult lovită în față ca acum.

Acuzații, între ei și ilustrul defunct pe care-l conducem acum la mormânt, erau hotărâți să nu se împrumute la rolul de actori ai unei comedii nedemne. După ce timp de 18 zile ei fuseseră interogați și purtați ca delicvenți pe străzile Clujului, huițuiți de mulțimea poirivnică, sărbătorii cu însuflețire de zecile de mii de țărani români adunați într-o stare de spirit revoluționară, ei refuză să se apere și-și proclamă nu numai nevinovăția, dar și dreptatea cauzei lor prin superbe cuvinte citite în numele lor de Dr. Ioan Rațiu, președintele partidului național român:

«Existența unui popor nu se discută, se afirmă!»

Dacă procesul memorandumului și vasta mișcare ce s'a produs în jurul

lui, nu ar fi avut darul să producă nimic altă decât aceea strălucită declarațiune, istorică afirmațiune a conștiinței naționale trezite și sigure de dreptatea cauzei sale, și s'ar fi putut spune, că el nu a fost o demonstrațiune inutilă și lipsită de răsunet.

Dar în afară de acest proces faimos care a smuls accente de critică și protestare până și lui G. Clemenceau care, coincidență semnificativă, a semnat un sfert de veac mai târziu tratatul care consfințea eliberarea Transilvaniei și unirea ei cu regatul României, a mai îndeplinit o altă funcțiune mult mai importantă în istoria luptelor noastre naționale din această provincie. Memorandumul adresat împăratului în 1892 a fost, după știrea mea, ultimul act de acest fel, care încheie o lungă perioadă în istoria noastră, pe care am putea-o numi perioada apelurilor la împăratul. Memorandumul cu rezultatul lui negativ, cu

refuzul categoric al împăratului de a asculta plângerea românilor, a avut darul să convingă pe cel mai umil sătean român că dreptatea nu mai putea să ne vie din Burgul dela Viena. Incepând cu «Supplex libellus Valachorum» și până la memorandum, timp de 101 ani, românii din Transilvania nu cunoscuseră altă nădejde de îndreptare decât aceea care putea să vie dela bunăvoința coroanei habsburgice. Vremurile măcinaseră pe încetul această credință, dar legenda bunei voinți imperiale se menținuse încă cu îndărătnică persistență în sufletul unui popor loial și credincios. Memorandumul a sfărâmat cu o năpraznică lovitură de măciucă această legendă, care trăise prea mult. Acum abea drumul era complet curățit pentru alte credințe și alte orientări politice. Și ochii poporului român deschisi asupra unei realități brutale începură în mod firesc să se îndrepte

dela Viena deceptiilor necurmăte spre Bucureștii nădejdlor nebiruite într-o dreptate completă și definitivă. Cu toate aparențele contrare, memorandumii au fost deci aceia care au pus capăt unei politici de năluci sprintare și care prin amărăciunea desamăgirilor conștient provocate au făcut ca pe poarta sufletească pe care esiseră cătanele împăratului să intre biruitor figura dorobanțului român cu mult înainte de trecerea Carpaților.

D. Comșa face parte din glorioasă pleiadă a celor care au provocat prin politica memorandistă această fundamentală schimbare de orientare a sufletului național din Transilvania. Împreună cu luminoasele figuri ale tovarășilor săi: Dr. Ioan Rațiu, Dr. V. Lucaci, Dr. Barciannu, Cristea și atâția alții, el a primit sarcina de a convinge poporul român prin umilințele, prigonirile și întemnițările ce au îndurat, că nimic nu se

artă națională, pe care a căutat apoi să le facă cunoscute lumii întregi.

Bărbat integru, caracter neînfrânt, energie robustă și creiatore și român neaoș în cel mai înalt înțeles al cuvântului, profesorul Dumitru Comșa, nu a putut rămânea numai omul de carte și cultură, el nu putea fi numai îndrumător elevilor dela înălțimea catedrei; tumultoasa lui energie, se cerea în arena luptelor celor mai grele, unde se încrucișau spade și se primeau lovituri crâncene, pentru dreptul de afirmare al poporului românesc din Ardeal, ca națiune liberă și în măsură să hotărască singură asupra destinului său.

S'a aruncat cu toată vigoarea care l-a caracterizat în toate actele vieții sale, în aceasta luptă grea și ucișătoare, luând toate riscurile și suportând toate consecințele.

A trecut prin focul purificator al suferinței și a îndurat, împreună cu alții, ani de temniță grea, pentru curagiul de a se fi afirmat ca român și pentru voința sa neînfrântă de a fi îndrumat Națiunea pe calea rezistenței, care a fost drumul izbăvirii noastre naționale.

Și a ajuns să vadă visul cu ochii!

România Mare pentru care a luptat viața lui întreagă a devenit o realitate, și una dintre zilele cele mai frumoase ale vieții sale a fost când alături de ceilalți memorandiști încă în viață, dimpreună cu întreaga națiunea românească, a defilat în fața Logii Regale din Cetatea năzuințelor noastre naționale, Alba Iulia.

Până în clipa sa din urmă, profesorul Comșa a rămas însă omul muncitor și harnic, care a fost o viață întreagă. Nu a conștientizat să participe activ la munca grea de propagandă care o duce Astra prin satele noastre și până în ultimele clipe a rămas neobosit muncitor al condeiului, scriind cărți și broșuri pentru luminarea altora și colaborând activ la o serie întreagă de ziare populare.

Viața profesorului Comșa a fost o pildă de muncă, de energie,

mai poate nădăjdui dela Viena și că în locul idolului fals prăbușit în țărână, neamul nostru trebuie să înalțe în sufletul său un nou altar de credință, altarul idealului unității naționale.

Înainte de a se coborâ în realitatea vieții materiale, orce mare ideal se realizează în sufletele câtorva idealisti vizionari ai înfăptuirilor de mai târziu. D. Domșa a fost unul din acești precursori, care au văzut cu ochii sufletului aceea ce cuprindem cu ochii noștri trupești ca pe o minune reală, această mare și mândră Românie de astăzi. Cu mult încă înainte de România materială, în sufletul lui și al tovarășilor săi trăia deplin înfăptuită, acea Românie imaterială, nevăzută, care anticipa prefacerile viitoare și el a fost din acei fericiți, cari au avut norocul să o vadă coborându-se din cerul idealurilor îndepărtate pe pământul nostru, — eată o jertfă deplin răsplătită, eată o viață frumoasă, care

de talent și de înalt simț de sacralitate. Prin aceasta viață plină de fapte mari și frumoase, petrecută în muncă încordată și neîntreruptă pentru binele altora, el s'a câștigat dreptul de a sta alături de cel mai mare bărbat de stat și binefăcător al Neamului românesc. Dacă astăzi Parlamentul României într-o singură poate participa la doliul Națiunii întregi, în mare parte este a se mulțumi vredniciei fără seamăn și patriotismului înflăcărat al generației din care făcea parte activă și regretatul profesor Dumitru Comșa.

După o viață plină de sbucium, bogată în acțiuni creiatore și caracterizată printr-o neîntreruptă muncă în folosul Națiunii, octogenarul Comșa dispărea simplu și fără sgomot, așa cum a fost de altfel viața lui întreagă și abia în clipele acestea ne dăm seama de golul mare care îl lasă în urmă sa.

Camera deputaților, prin rostul meu, aduce prinosul de omagiu și recunoștință marelui bărbat, mort al Națiunii, și roagă pe Atotputernicul Dumnezeu, să odihnească sufletul lui, în șirul celor vrednici și drepti, precum vrednic și drept a fost întotdeauna, în lunga lui viață pământească.

Di Rector al Academiei, N. Colan, în numele preoției dela vechiul Seminar Andreian, exprimă recunoștință vrednicului profesor.

Di Dir. E. Todoran, dir. Școlii normale care e continuarea vechiului Seminar pedagogic, descrie vrednicia și munca profesorului care 35 de ani a ilustrat catedra institutului.

Di Dr. V. Bologa, aduce prinos și omagiu din partea «Astrei» recunoscătoare pentru propoveduirea culturii, pentru nenumăratele conferințe, expoziții și colecționarea în albumuri a artei naționale. (Din lipsă de spațiu o publicăm în numărul viitor).

Di prof. I. Popa, exprimă salutul «Federației corpului didactic» și a «Asociației prof. secundari» — veteranului și membrului de onoare al acesteia.

Di prof. I. U. Soricu, în numele scriitorilor, a arătat vrednicia profesorului cinstea întrupată, care în viață nu s'a învrednicit de o recunoștință materială pentru bătrânețe, după cum atâta alții se înfruptă fără merit din

se încheie fericit aici în fața noastră, încununată cu aureolă armonioasă a dreptății.

Însărcinat de guvernul român, în numele lui aduc aici ultimul tribut de dragoste și recunoștință al poporului și Statului român, cea mai înaltă distincțiune pe care M. S. Regele Carol II a binevoit să i-o acorde, marea cruce a ordinului Regele Ferdinand.

Ea este o distincțiune deplin meritată dată unui ostaș al țării, unui erou al neamului, unui strălucit fiu al Patriei recunoscătoare.

Tot dragoste cu slla. În regiunea Kaposvár din Ungaria, cum se vestește dela Budapesta, dnii profesori și învățători au hotărât să maghiarizeze numele tuturor școlărilor din institutele lor, sperând să câștige astfel dragostea copiilor. Pedagogi, nu glumă!

lupta lui și a generațiunii din care a făcut parte. A rostit următoarea cuvântare:

În numele muncitorilor pe ogorul scrisului românesc aduc cuvântul meu de închinare înaintea sfintei munci a așelului care astăzi se duce dintre noi.

Fiecare zi ne stinge câte una din licărurile ce ne-au mai rămas din vulcanul urlaș, care a frământat în alte vremuri viața acestui neam, care crede anevole, ca să lerte ușor și să uite și mai ușor.

Fiecare saflare de vânt ne surpă și ne dărmă la pământ câte una din tulpinele singuratice, cari ne-au mai rămas, ca o mustrare a trecutului de iertă — din maestrosul codru al cărui freamăt a cutremurat, în alte vremuri, o lume.

Fiecare răsărit de soare ne află mai singuri, mai lipsiți de încurajarea trecutului eroic, mai săraci în suflete cari și-au disputat vârtutea cu mărăștii piscarilor de munte, în pieptul cărora se trânge vișorul și furtuna.

E vecinicia doritoare de a și-i vedea pe toți cei aleși cât mai repede la sânul ei? Este geloasă de puținul ce ne a rămas dintr-o lume ce nu mai este? Sau este indignată de nepăsarea cu care trecem pe lângă măturile vii ale unui eroism, care a călcat în picioare ispită vieții și amenințarea morții?

Ochii noștri se apleacă îndarepti după fiecare lovitură ce se dă sufletului nostru, de câte ori pământul dornic de erot, ne cere să sămănăm subț gila lui pe câte unul din titani, cari au purtat pe umerii lor o întreagă lume de visuri, de dureri, de îndemnuri, cari au dus la fapta cea mare.

Dar de data aceasta privim dârzi la îngusta poartă, prin care mormântul crede că poate să treacă pe tărâmul veșniciei pe uriașul înfrățit cu nemurirea.

Nu. Pământul purtător al noianului de zădărnici nu are dreptul să-l reclame. Din toate comorile cu cari își restață pe sămănătorii de întineresc și durere, din toate banurile prin cari asigură perpetuarea mediocrității și a golului sufletesc, din toate înălțimile, la cari își urcă pe constructorii de fraze, din toate onorurile, cu cari împănăză pretenția seacă, — lui nimica nu i-a rezervat.

El a muncit, ca să lase după fiecare pas al lui mai frumos și mai încălzit de raze libertății acest pământ. El a deschis cărări noi spre Răsăritul cel de sus. Ca să poată un neam întreg să soarbă, cu ochii ambriți de noapte lumina cea adevărată. Pe urma lui a înflorit viața, a înflorit bucuria, a înflorit nădejdea. Pe urma lui a răsărit încredere în triumful care a venit...

Și au venit zilele de luminată sărbătoare, zilele de bucurie, în care cel cu spirit practic și-au știut asigura sârăcia de idol și sârăcia de fapte.

Lui, lui Dimitrie Comșa, i s'a refuzat cu vinovată îndărătnicie orice ușurare, orice îndulcire a unei bătrâneți bogate în amintiri, dar expuse durerii lipsurilor. În vremurile de prefaceri, în care vântul schimbărilor amestecă aural cu pleava, el muncito-

ral modest de toată ziua și de toată clipa, a rămas de-o parte. A rămas singuratec, jos, neabătut în seamă, neînțeles și neprețuit, fredonându-și cântecul auzit în copilărie:

Mai este oare'n lume
Ființă cum sunt eu,
Un suflet fără nume
Uitat de Dumnezeu?

Uitat de generația, care l-a urmat în multuoasă, gata a culege roadele unei munci, pe care însă o îndeplînise el, cel trecut cu vederea. el pentru care nu s'a putut găsi o pensie pe jumătate cât a călătorii cari l-au întemnițat și au căutat să-l sugrume strigătul după libertate.

Suntem mândri de el. Nu plângem că el se duce. Plângem rătăcirea noastră, care ne-a făcut să ne gândim la orice, numai la recunoștința datorită sămănătorului de viață și de lumină nu. Suntem mândri de eroismul cu care a înfruntat nerecunoștința. Suntem mândri de tăcerea cu care a înfruntat suferința. Suntem mândri de modestia lui, cu care a urit zgomotul zădărniciilor. Căci era al acestui neam, închinat cu toată ființa lui, cu toată căldura lui, cu toată dragostea lui. O, sfânta dragoste, care i-a dat duloase accente de uitare a păcatului săvârșit față de el. Cu ea și-a luminat adâncă bătrânețe, cu ea se duce, făcându-ne acum abia să vedem golul pe care-l lasă umilul dascăl, care între noi a fost și noi pe el nu l-am știut prețit și noi pe el nu l-am știut ocroti.

Ci vecinicia, mândră de perfecția întrupată într'ansul, și-l ea în lumea unde zădărniciile nu mai au trecere. Acum odihna lui este asigurată. Acum pacea lui nu o va turbura grija zilei de mâine. Și acum putem să ne cântărim răspunderea ce avem în fața istoriei pentru felul cum ne-am purtat cu el.

Fie-i odihna luminată ca visul tinereții lui. Fie-i odihna lină ca îndurarea iertării lui. Fie-i odihna dulce ca generositatea sufletului lui...

Prefectul județului cu dl Gh. Pop au depus pe sicriu distincțiunea: «Marea cruce a ordinului Ferdinand I».

În baza regulamentului acestei distincțiuni s'au dat onorurile prescise, și anume:

1 Batalion din Reg. 90 Infanterie cu drapel și muzică,

1 Baterie din Reg. 35 artilerie,

1 Escadron de către centrul de instrucție al Cavaleriei,

Toți ofițerii generali și superiori din garnizoană. —

La ora 5 s'a pornit cortegiul funebru. Publicul care nu mai avea loc în spațioasa catedrală, a format cortegiul.

Au fost de față toate autoritățile și reprezentanții tuturor instituțiilor.

Înainte crucea, 2 purtători ai decorațiilor, școala normală A. Șaguna, Academia teologică, corul funebru, preoțiile, carul cu flori, sicriul, familia, P. S. Sa Vicarul mitropoliei, reprezentantul guvernului dl Gh. Pop, Comandantul de corp General Stefan Panaitescu, ofițerimea, armata, marele public din oraș, din Rășinari și împrejurimi, parcurgând strada Mitropoliei, Piața mare, strada Regina Maria până la Cimitirul central, întreg convoiul pe jos, ca un ultim și impunător omagiu ilustrului dispărut. În oraș, pe unde a trecut cortegiul prăvăliile erau închise, felinarele aprinse îndoliate, — iar pe diferitele in-

stituite unde a funcționat răposatul în Domnul, flămure negre anunțau trecerea din viață a veteranului profesor.

Era seară când sicriul se cobora în mormântul familiar însoțit de cântarea «Veșnica pomenire».

Regretatul profesor avea o vorbă ori de câte ori era o înmormântare frumoasă — poate fi o înmormântare frumoasă? În adevăr, a avut o înmormântare frumoasă ca o postumă recunoștință pentru acela care singur spunea: Eu am lucrat toată viața pentru neam, — alții au trăit dela neam.

Pomenirea lui va fi veșnică, a omului și a faptelor săvârșite în cinste și modestie.

Telegrame

Indurerata familie a regretatului D. Comșa a primit un număr mare de telegrame dintre cari publicăm următoarele:

Depun o lacrimă de recunoștință elev pe mormântul iubitului nostru profesor Dumitru Comșa. Patriarh: *Miron*.

Senatul României ia parte cu toată inima la durerea profundă ce aveți de suportat prin pierderea neuitatului luptător și martir național din timpul memorandumului care a fost părintele Dvoastră. Neamul nostru întreg nu-i va uita meritele, aceasta să vă dea putere în grelele momente de acum. Președintele senatului: *Traian Bratu*.

În numele adunării deputaților și personal vă rog să primiți cele mai dureroase condoleante la moartea distinsului profesor. Figură măreață din vremile epopeice și mucenic al cauzei naționale. Președinte: *Ștefan C. Pop*.

Academia română adânc mahnită pentru pierderea merituosului membru onorar, împărtășește împreună cu națiunea întreagă durerea familiei. Președinte: *I. Blănu*.

Universitatea participă cu adâncă durere la doliul familiei care este și al întregii națiuni. Pentru profesori și tinerimea universitară figura eroică a marelui dispărut va rămânea un exemplu nemuritor al adevăratului naționalism. Dumnezeu să-l odihnească între cei drepti. *Universitatea din Cluj*.

Regret adânc moartea omului de cinste și ispravă. *Nicolae Iorga*.

Primiți sincere condoleanțe pentru pierderea scumpului vostru părinte, valorosului român și iubitului meu tovarăș de luptă și suferință când am petrecut împreună ani de zile în închisorile din Vaf pentru memorandumul poporului român din Ardeal. *Dr. Teodor Mihail*.

Trecerea la nemurire a reprezentantului glorioaselor lupte pentru mărirea neamului, trezește sentimente de înălțare sufletească și pioasă recunoștință în toți aceia cari au admirat jertfirea de sine a memorandiștilor. Viața și caracterul marelui român D. Comșa va rămânea pilda vie generațiilor de astăzi, cât și celor viitoare. Fie-i memoria binecuvântată. *Vaida Voevod*.

Adânc întristat deplâng împreună cu toți românii moartea celui stejar integru care a fost D. Comșa și pentru care am avut de mic o venerațiune profundă. *V. V. Tillea*.

Academia Teologică din Arad participă din inimă la doliul Dvoastre și al neamului și binecuvintează memoria marelui dispărut. *Dr. Teodor Botiș*, rector.

Nr. 1235/931.

Circulară

Dumineca Bolnavilor

La 8 Martie se va prăsnui anul acesta Dumineca bolnavilor, în a doua Duminecă a sfintelor Păresimi, potrivit circularii noastre cu Nr. 964 din 26 Ianuar 1926.

Invităm On. Preoțime să recitească numita circulară și motivele, care ne-au determinat să instituim acea zi pentru alinarea suferinței, care însoțește viața noastră pământească.

De când am introdus această zi, am experiat că nu numai On. Cler, ci o mare parte a credincioșilor și-au dat seamă că vindecarea boalelor prin mijloace spirituale e printre funcțiunile normale ale slujitorilor Sfintei biserici.

Noi am intenționat ca și prin instituirea acestei zile de obștească prăsnuire să adaogăm un nou factor spiritual și pastoral de renaștere morală în sânul credincioșilor sfintei noastre biserici.

Și așteptările noastre nu ne-au înșelat. Căci Dumineca bolnavilor tinde a reînvia puterile de vindecare, cunoscute în vremurile de altă dată ale bisericii creștine și împreună cu aceasta nevoia unui tratament nou din partea preoției al bolnavilor și al muribunzilor.

Acest tratament pastoral aduce preoțimea în contact intim cu bolnavii, cari în suferință sunt mai predispuși să înțeleagă și să simtă trebuința duhovnicului și ajutoarele bisericii.

Între bolnavi se găsesc multe persoane, cari de ani de zile și uneori din copilărie nu s'au mărțurisit nici cuminecat și au trăit în afară de grație.

Tratamentul acestora diferă de tratamentul bolnavilor, cari au cercetat regulat sfânta biserică și și-au îndeplinit datorințele lor creștinești.

Preotul, prin instituirea Duminecii bolnavilor are un prilej deosebit de a câștiga iubirea și încrederea celorce încunjură pe bolnav.

Dar instituirea Duminecii bolnavilor mai are și avantajul de a stimula virtutea filantropiei și a milei creștinești.

Nu e potrivit să se facă fonduri din colecta din Dumineca bolnavilor, în caz când în parohie sunt bolnavi în acea zi, ci toți banii să se împartă bolnavilor, lipsiți de ajutoare.

Banii colectați în acea zi, în caz că nu sunt bolnavi în parohie, se pot păstra pentru trebuințele bolnavilor de peste an, având a se distribui prin preoți după trebuință.

Sfânta slujbă a bolnavilor și sfântul maslu se vor sluji în toate parohiile, chiar și în caz că într-o

parohie sau alta nu s'ar găsi oameni bolnavi.

Iar predica din Dumineca bolnavilor, tabloul celor bolnavi și raportul despre distribuirea sumelor colectate în acea zi, se vor înainta Consiliului arhiepiscopesc în termen de opt zile, potrivit îndrumărilor din circulara inițială.

Sibiu, 11 Februar 1931.

Consiliul arhiepiscopesc.

Cam ca la noi. Știm, cu părere de rău, că Asociația generală a clerului ortodox, cu sediul în București, își trimise deunăzi delegația la guvernul țării, pentru a cere schimbări în buget spre dauna eparhiilor ortodoxe și a instituțiilor bisericești susținute de eparhii.

Lucru analog s'a petrecut, cam în același timp, și la reformați: un presbiter reformat a făcut pe luptătorul împotriva intereselor bisericii sale. Acest presbiter, scrie revista reformatorilor din Oradea, a cerut în consiliul comunal reducerea ajutorului pentru școala reformată din sat. A trebuit intervenirea consilierilor *români*, pentru ca să se voteze ajutorul școlar. Ziarete reformate cer disciplinarea presbiterului.

INFORMAȚIUNI

Suveranul și săracii. În urma dorinței M. Sale Regelui, în fiecare Sâmbătă se vor da alimente dela Palat pentru cinci sute de săraci din sectorii capitalei.

Bibliotecă la sate. Duminecă 15 Februar 1931 s'a inaugurat în comuna *Bungard*, județul Sibiu, biblioteca donată din partea «Astrei». Reprezentanții «Astrei» au fost primiți de 10 călărași la 3 km. depărtare de comună. La intrarea în comună în fața unei porți de triumf tot poporul din Bungard aștepta sosirea oaspeților. Pri-marul D. Stoica salută în numele comunei pe cei sosiți. Serbarea se desfășoară în sala cea mare a școlii. Părintele Toma Modran vorbește despre ideile frumoase ce le propagă «Astra» în mijlocul poporului. Dnul Rector, Nicolae Colan, în cuvântul său despre «Civilizație și cultură», arată deosebirea între aceste două, și cum poporul nostru știe totdeauna să prețuească cultura. Dl Ioan Dragomir, secretarul despărțământului județului Sibiu al «Astrei», vorbește despre prietenii sinceri ai noștri, «Cartea», arătând bunele idei de care se călăuzește despărțământul prin înființarea de biblioteci în comunele rurale. Elevii, sub conducerea directorului școlar Nicolae Boicean, au executat cântări naționale și au declamat poezii. Elevele mai mari au executat jocuri naționale sub conducerea învățătoarei Maria Vlad. Dl Rector Colan, predând biblioteca, roagă pe cei prezenți să citească cât mai multe cărți. Directorul școlar Nicolae Boicean, mulțumeste în cuvinte călduroase reprezentanților «Astrei», asigurându-i, că Bungardul va sprijini totdeauna cu toată căldura societatea culturală «Astra».

Activitatea «Agrului». Ni se comunică din Maramurăș, că membri ai autorităților administrative, înscrși în societatea *confesională*, numită «Agru», continuă să facă greutăți și neplăceri celor ce vor să treacă la biserica ortodoxă română. În deosebi

notarii uniți fac confesionalism din slujba lor: ar trebui cel puțin permutați, în localități unde râvna pistasă nu turbură pe nimeni.

În scop cultural cinematografele din toată țara sânt îndatorate, conform ordinului dat, să ruleze zilnic, cu începere dela 1 Martie 1931, câte trei sute metri film cultural.

Impozit pentru pisici s'a introdus la Dresda: 12 marce germane pe an de fiecare pisică din acest oraș. (Nu cumva să afle ministrul nostru de finanțe!)

Act de mulțămire. După ce biserică a doua din jos, din frunța comună *Planul de sus*, i-am făcut reparație temeinică în vara anului 1929, mai aveam trebuință de 2 clopote la biserică. La rugarea subscribului, dna vâd. Maria Lazăr Ghibu n. Neghin, aflătoare în Buenos Aires, în America de sud, e dăruit bisericii noastre un clopot de 160 kgr. în valoare de 25,000 lei; Dumnezeu însă a voit, ca binefăcătoarea noastră să nu se mai întoarcă la vatra părintească: în vara anului trecut 1930 și-a dat nobilul suflet în mâinile Creatorului. Pentru cumpărarea unui al doilea clopot mai mare am trimis (sub Nr. of. parohial 53/1930) în America două colecte. La colecta trimisă iubitului meu parohian Ioan I. Toma, aflător în Ellwood City Pa, au contribuit următorii: Ioan I. Toma 418 dolari, Fam. Simion și Elsi Opriș 5 dolari, Copila dnei Ana Opriș 1 dolar, Familia Pavel și Maria Țirlea 5 dolari, Nicolae și Salomie Dolgae 5 dolari, Ilie și Maria Dolgae 3 dolari, Ioan Onea Lăncrejan 10 dolari, Ioan Voșan Săndoi 5 dolari, Gheorghe Țirlea 5 dolari, Adam Cristea 5 dolari, Avram Blaga 3 dolari, Familia Ioan și Maria Neghin 5 dolari, Fam. George și Maria Jinariu (Ciora) 5 dolari, în total 475 dolari. — La colecta trimisă iubitului nostru parohian Pavel Cosor în Detroit au contribuit: Pavel Cosor 10 dolari, Ioan Păsoiu 5 dolari, George Blaga 5 dolari, Marioara Ludu 1 dolar, Dumitru Salag 25 cents, Nicolae Orăștean 1 dolar, Nicolae Dalea 50 cents, George Nuseu 25 cents, Ioan Motoc 1 dolar, Adam O. Ghibu 10 dolari, Pavel Voșan 1 dolar, Sămza N. Voșan 1 dolar, Ioan Șuteu 5 dolari, în total 41 dolari. — În numele consiliului parohial și a tuturor parohienilor aduc tuturor acestor cucernici binefăcători cele mai călduroase mulțămiri. Pr. *Maxim Vulcu*.

Osânditul la moarte. Trimisul unui ziar din New-York a stat de vorbă cu câțiva condamnați la moarte, întemnițați în vestita închisoare americană Sing Sing. Un osândit la moarte a spus printre lacrimi și suspine: nu vă puteți închipui o durere mai sfâșietoare decât aceea de a simți că te desparți de viață. Aș dori să trăiesc în cele mai grozave chinuri, dar să trăiesc. Ziua de astăzi, din ajunul morții mele, îmi pare iad. Am plâns toată dimineața, până când am simțit că puterile mă părăsesc... Am căzut apoi într-o stare de nepăsare. Acum gândul morții mă înspăimântă din nou. Vreau să plâng, să urlu, să sfâșiu, să distrug toată lumea și toți oamenii. Nu mai pot îndura acesie clipe. Vreau să trăiesc, vreau să trăiesc!... — Osânditul a căzut jos, într'un plâns sălbatic. Nepăsători, gardienii închisorii l-au dus în camera lui. A doua zi osânditul a plecat în lumea veșniciei.

CĂRȚI ȘI REVISTE

Brașovul, cetate a ortodoxiei românești, discurs la deschiderea Congresului preoțesc ardelean, ținut în Brașov la 11—12 Noemvrie 1930, de protopresv. *Dr. Gh. Ciuhandu*, președintele Asoc. «A. Șaguna» a clerului din mitropolia ortodoxă a Ardealului. Tip. Diecezană, Arad, 1930. — O broșură de 32 pagini. Preț 8 lei.